Dariusz Szymikowski

Uwagi na temat poradnika dla nauczycieli pt. *Kaszuby przez wieki* (cz. 2)

2. Temat: Mieszkamy na Kaszubach.

Cele lekcji i Przebieg lekcji

W *Celach lekcji* znajduje się zdanie, że uczeń *opowiada o historycznych zmianach położenia geograficznego Kaszub*. Nie jestem geografem, ale wydaje mi się, że osiągnięcie tego celu może okazać się trudne, czy wręcz niemożliwe. Najczęściej położenie geograficzne określa się matematycznie, za pomocą współrzędnych geograficznych, ale byłoby to dosyć trudne w kontekście historycznym i raczej nie o to Autorom chodziło. **Może lepiej byłoby po prostu nieco zmienić ten cel**, np. na następujący: *uczeń opowiada o zmianach – w ciągu ostatniego tysiąclecia – granic obszaru zamieszkiwanego przez Kaszubów.*

Poszczególne części Kaszub (południowe, środkowe i północne – w *Poradniku* ich nazwy zapisano wielkimi literami, moim zdaniem niesłusznie, więc zapisuję je tutaj inaczej) **Autorzy nazywają – uważam, że również niesłusznie – *dzielnicami*.**

Karta pracy: Mieszkamy na Kaszubach.

Zadanie 1

Z *Przebiegu lekcji* wynika, że uczniowie mają przyporządkować ośrodki miejskie do poszczególnych części Kaszub. **Lepiej byłoby, gdy w poleceniu wymieniono konkretne miejscowości, które można jednoznacznie zaklasyfikować, a uczniowie musieliby je tylko odpowiednio przyporządkować.** Podział na Kaszuby północne, środkowe i południowe jest bowiem nieostry, a granice poszczególnych części dosyć umowne.

Zadanie 2

W pierwszej części tego zadania uczeń musi wykonać następujące polecenie: *W średniowieczu Kaszubi zamieszkiwali tereny (do wyboru podano: Pomorze Przednie, Pomorze Zachodnie, Pomorze Gdańskie, Kujawy).* **Nie wiem, jakiej (czy też jakich) odpowiedzi spodziewają się Autorzy, ale mogę przewidzieć, co wybraliby uczniowie, gdyby przeczytali takie oto fragmenty *Wprowadzenia:*** *Nazwa »Kaszuby« pochodzi z czasów średniowiecza: po raz pierwszy odnotowano ją (...) na terenie Pomorza*

Zachodniego. Początkowo wyraz ten wiązano przede wszystkim z ludźmi, a nie z konkretnym terenem. W miarę postępowania procesu germanizacji słowiańskiej ludności na zachodzie występowanie nazwy przesuwało się systematycznie na wschód. Mieszkańców Pomorza Gdańskiego, znanego niegdyś pod nazwą Prus Królewskich, Kaszubami zaczęto nazywać w okresie nowożytnym.

Po pierwsze, istnieją średniowieczne źródła, które mianem Kaszubów określają także mieszkańców Pomorza Gdańskiego. Po drugie, nawet gdy je wszystkie podważyć i przyjąć, że nazwa pojawiła się dopiero w czasach nowożytnych, to przecież nie oznacza, że na tym terenie nie mieszkali Kaszubi (tego wprawdzie Autorzy *Poradnika* nie napisali, ale uczniowie mogą taki wniosek wyciągnąć). Prof. Gerard Labuda ujął tę kwestię w sposób następujący: *nie może ulegać żadnej wątpliwości, że ludność kaszubska od prastarych czasów zamieszkiwała te same okolice, które obecnie zajmuje* (G. Labuda, *Kaszubi i ich dzieje. Pisma wybrane*, Gdańsk 2000, s. 126).

Niejako przy okazji warto odnotować jeszcze jedno zdanie z *Wprowadzenia*: *Dopiero po całkowitym zgermanizowaniu słowiańskich, ewangelickich mieszkańców wschodnich rubieży Pomorza Zachodniego nazwa »Kaszuby« zaczęła oznaczać przede wszystkim terytorium zajmowane przez katolicką ludność z ówczesnej pruskiej prowincji Westpreussen, czyli z Pomorza Gdańskiego*. **Można przyjąć, że ta całkowita germanizacja nastąpiła na przełomie XIX/XX w. (a wtedy nazwa Kaszuby była już mocno ugruntowana na Pomorzu Gdańskim)**, choć pamiętać należy, że nawet po II wojnie światowej niektórzy Słowińcy nadal mieli świadomość pewnej odrębności od Niemców i choć mówili po niemiecku, zachowali też resztki kaszubskiego słownictwa. **Mając to na względzie trudno się zgodzić się z tezą Autorów**. Łączenie nazwy *Kaszuby* głównie z obszarem Księstwa Pomorskiego (nawet po jego upadku), mogło wynikać najprawdopodobniej z tego, że w tytulaturze władców tego państwa Kaszuby/Kaszubi byli stale obecni, i to przez kilka stuleci. Zapewne poważną rolę odegrała też obecność kaszubszczyzny (od XVI do XIX w.) w życiu religijnym mieszkańców tej ziemi.

Zadanie 4

W tym zadaniu uczniowie muszą powiązać regiony (Norda, Gochy, Zabory) Kaszub z ich opisami (*region położony na południu Kaszub, w okolicach Brus, Wiela i Czerska*; *kraina leżąca w środkowej części Kaszub, w pobliżu Borzyszków, Lipnicy i Brzeźna Szlacheckiego*; *nazwa północnych obszarów kaszubskich*). Z tego zestawienia wynika, że

uczeń powinien połączyć Gochy z *kraina leżąca w środkowej części Kaszub, w pobliżu Borzyszków, Lipnicy i Brzeźna Szlacheckiego*. Szkopuł w tym, że mając na uwadze obecny kształt Kaszub, **trudno zakwalifikować Gochy do środkowej części Kaszub**. To raczej południowo-zachodnie krańce Kraju Kaszubów. **Drugą kwestią jest użycie określenia *w pobliżu*, co zdaje się sugerować, że wspomniane miejscowości nie zalicza się do tej krainy (są jedynie w jej pobliżu), co przecież nie jest prawdą.**

Zadanie 5

Poniżej przedstawiam skan mapki prezentowanej w *Poradniku*.

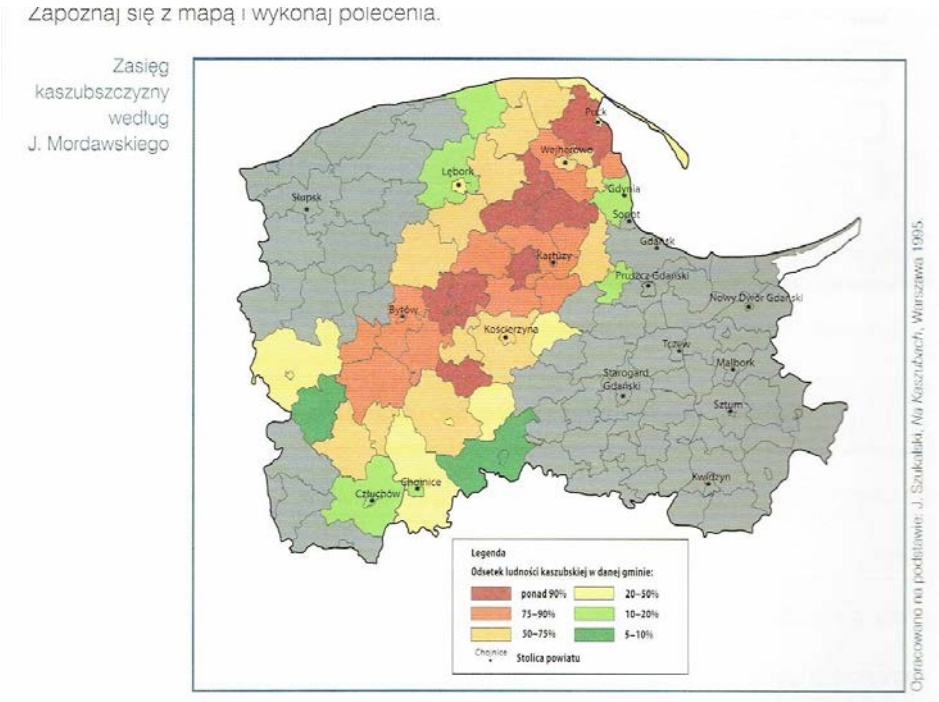

Tytuł (*Zasięg kaszubszczyzny według J. Mordawskiego*) **mapki prezentowanej w *Poradniku* jest mylący, gdyż nie odpowiada temu, co ona przedstawia.** Otóż, kaszubszczyzna to język kaszubski. Natomiast według legendy mapka przedstawia *odsetek ludności kaszubskiej w danej gminie*. Warto jeszcze zaznaczyć, że Autorzy odwołują się do danych pochodzących jeszcze z XX w. **Szkoda, że nie wykorzystali wyników spisu powszechnego z 2011 r.**

Przy okazji warto wyjaśnić, choć nie ma to już znaczenia dla praktyki szkolnej, skąd wziął się opisany tutaj problem. Otóż, Autorzy wykorzystali mapkę z książki Jerzego Szukalskiego (*Na Kaszubach*, Gdańsk 1995). Ten naukowiec zaś zaczerpnął ją z opracowania autorstwa Jana Mordawskiego pt. *Geografia województwa gdańskiego* (Gdańsk 1992). Z kolei dr Mordawski opierał się – jak sam o tym napisał we wspomnianej książce – na

badaniach ankietowych *prowadzonych przez pracowników Zakładu Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego i współpracujących z nimi osób.* **Nie wnikając w charakter tych badań (szczególny nacisk położono w nich na kwestie autoidentyfikacji** (zob. *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, red. M. Latoszek, Rzeszów 1990)**, tu wystarczy tylko stwierdzić, że na mapce J. Mordawskiego wprawdzie zaznaczono zasięg kaszubszczyzny, ale tylko w odniesieniu do okresu sprzed II wojny światowej.** Poniżej przedstawiam skany obydwu mapek, aby każdy Czytelnik mógł też zobaczyć jak zmieniały także ich tytuły.

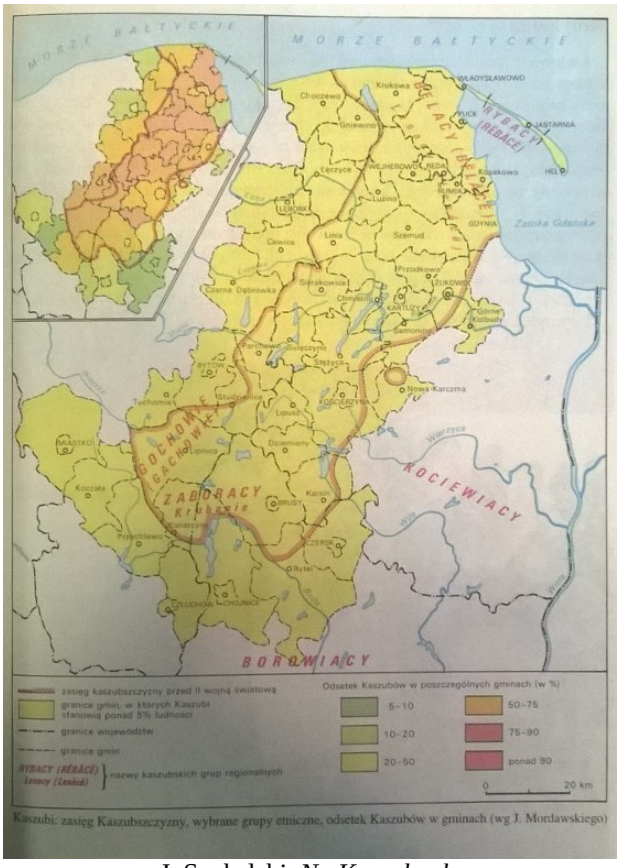

Kaszubi: zasięg Kaszubszczyzny, wybrane grupy etniczne, odsetek Kaszubów w gminach (wg J. Mordawskiego)

J. Szukalski, *Na Kaszubach…*

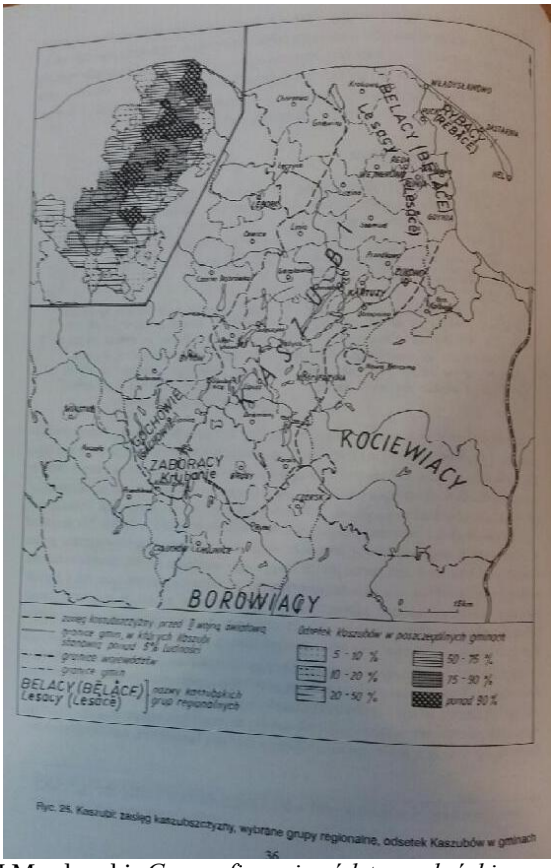

J.Mordawski, *Geografia województwa gdańskiego…*